

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen”, Slotlaan 220, Zeist

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Ontwaak, gij die slaapt. . .

■ AAN WIENS ADRES ?

Wakker worden, slaper! Dat zijn woorden die je (bijv.) aan het eind van een (te lange) preek zou verwachten — niet aan het begin.

Akkoord. Maar deze woorden staan dan ook zowat aan het eind van een lange preek van Paulus (Ef. 5 : 14). En ook: van een moeilijke preek! Paulus heeft het almaar over mysteries, duistere verborgen zaken, zij 't dat deze onthuld, aan het licht gebracht zijn.

Wakker worden, slaper! Aan wiens adres is dat gericht? Een deel van 't antwoord bewaren we voor straks, 't andere deel geven we meteen.

Paulus' brief heet gericht aan mensen in Efeze. Efeze, de stad van de grote Diana. En was 't niet in de eerste plaats Efeze, dan denkkelijk toch aan één of meer van de Klein-Aziatische gemeenten, vergelijk bijv. de reeks in Openbaring 2 en 3.

In die reeks was Efeze primus inter pares, de eerste onder haar *gelijken*. Bepaald geen onderontwikkeld gebied — eerder 't vreemde tegendeel: over-ontwikkeld! En uit die steedse, superculturele bevolking was hier en daar een christelijke gemeente gerecrueteerd.

Hoe mysterieus dat in feite was, wordt door Paulus in den brede onthuld. Hij heeft er volle drie hoofdstukken voor nodig. Maar daarin komen Gods mysteries dan ook ten volle uit de verf.

Hoe onwennig deze mensen tegelijk zich als christenen in hun oude leefwereld voelden, blijkt uit het vervolg, uit de sterke nadruk op „de nieuwe levenswandel”, het „gij geheel anders” (4 : 20). Ook dat komt goed uit de verf. Heden en verleden worden gecontrasteerd in felle kleuren — de scheidslijn dik aangezet. 't Is één doorlopende aansporing te breken met een verleden dat nog niet altijd voltooid verleden tijd is. Ze worden afgeschilderd als „nieuwe mensen” — in fel contrast met hun omgeving (4 : 21-32). En — let wel — Paulus slaakt geen vrome verzuchtingen, hij constateert en memoreert *feiten*: 't zijn christenen. Maar . . . dat moet aan het licht komen. Openbaar worden. Zichtbaar zijn. 't „Mysterie” is immers ontvouwd, geopenbaard — niet alleen theoretisch, op papier, maar ook in de praktijk, aan den lijve. Heidenen wáren ze — christenen zijn ze.

■ FEITEN — GEEN VROME WENSEN

Vanuit die gegevenheid, die feitelijkheid volgt dan ook een reeks vermaningen (5 : 1-21). Die doen ons 't voorhoofd fronsen en de wenkbrauwen optrekken. Zo te lezen waren dat geen besten. Geen beste, brave christenen. Je zal ze in de kerk hebben . . .

Te gauw vergeten we hoe Paulus ze aanspreekt: „Kortom, als geliefde kinderen van God moet je je best doen om te zijn als Hij (Christus) is.” Het „ik wens te zijn als Jezus” hóeft niet persé sentimenteel of piëtistisch te klinken!

In een omgeving waarin heel andere „fatsoensnormen” worden aangelegd, is het bijzonder moeilijk opeens over te stappen in een andere, totaal verschillende levensstijl. Wie zag een been in (tempel)prostitutie? Wie deed niet mee aan het maken van sarcastische opmerkingen over die gare godenwereld — vanuit de sceptische kijk ook van het hellenisme op al wat god heette te zijn? De traditie, de gewenning, 't gewoon zijn aan zulk soort zaken blijft een geducht woordje meespreken.

Voorals met „holle redeneringen”, vozé argumentaties (à la scepisis of gnosisis) geprobeerd wordt deze jonge christenen op een dwaalspoor te brengen, als zou God — of Jezus — geen zier beter zijn dan de andere goden . . .

Vandaar die schijnbaar overbodige herhaling van vanzelfsprekendheden (5 : 1-21). Voor die mensen (alleen voor hen?!) was 't noch vanzelfsprekend noch gemakkelijk.

■ THEORIE ÈN PRAKTIJK

Daarom een vriendelijke (5 : 1) aansporing.

't Mysterie wil immers „openbaar” zijn — niet alleen theoretisch, maar ook praktisch.

De praktijk van hun burenen moet op haar beurt weer een mysterie zijn voor burenen en stadgenoten, vrienden en familie. Een mysterie dat onthuld wil worden en onthullend is. De visuele beleving van het schrille kleurencontrast tussen het alledaagse en het christelijke levenspatroon. Verbazing moet er komen over het feit dat een christen zich niet met hart en ziel overgeeft aan allerhande kwalijke praktijken, die door de meesten niet eens meer als kwalijk herkend worden. Je moet, al wordt 't maar gefluisterd, kunnen horen: je kunt op hun woord aan — ze doen wat ze zeggen — ze zijn vriendelijk, vrolijk, zachtmoedig. De „geestelijke” vruchten (Gal. 5 : 22 v.) zijn goed om te zien, fijn om te proeven. Laat ze er de smaak van te pakken krijgen. Wat is gezonder voor de wereld dan zo'n gezonde „leer”?

■ ONTMASKERING

Zo'n levenspraktijk werkt onthullend. Ze leidt tot ontmaskering (5 : 11) van de bestaande, algemeen aanvaarde situatie. 't Masker valt af: door de openlijke confrontatie tussen nieuwe en oude mens komt het tot een duidelijke herkenning. Alleen al de levenshouding wordt één doorlopende kritiek op bestaande maatschappijvormen (Philemon). Door zijn individuele en gemeenschappelijke optreden onthult de christen al die duistere praktijken die in feite het daglicht niet kunnen velen. Wat niemand meer zag of zien wilde komt nu aan het licht — zei Christus niet: jullie zijn het *licht* der wereld (Mt 5 : 14)?

Nu, door hun lichtgevend, voorbeeldig leven zijn ze niet alleen een uitdaging en ontmaskering, nee ze vormen als zodanig ook een bevestiging van het spreek- (of Schrift-?)woord: word wakker, slaper
sta op uit de dood!

■ ... EN DODEN WORDEN OPGEWEKT ...

Leven zonder God, zonder Christus is de dood, je graf! 't Is de dóód voor 't leven, de duisternis van de tombe. Je gaat er kapot aan — de wereld gaat er kapot aan. 't Is de dood in de dagelijkse pot. De aarde is, wordt een dodenrijk, een kwekelhuis, vol duisternis als 't graf.

Ja, ja — christenen doen metterdaad aan opwekking van doden. Ze roepen in de holle ruimte, aan de mond van het graf van een dode, doodse wereld: kom te voorschijn, kom naar buiten, kom uit de duisternis — 't licht van Christus zal je beschijnen!

Het „midden in het leven zijn wij door de dood omvangen” vindt hier zijn glorieuze tegenhanger: „midden in de dood worden wij door het levenslicht omvangen”. Dat blijft niet beperkt tot de nacht van Bethlehem of de vroege morgen van Jeruzalem. Christus kan zeggen: *Ik* ben het licht, en tegelijk: jullie zijn het licht der wereld.

Zo bezien wordt dit spreekwoord („daarom heet het”) gericht tot wie nog geen christen is door de stralende levenshouding van wie 't wél is.

■ SLECHTE TIJDEN — DE BESTE KANSEN!

Vandaar Paulus' dringende raad: gedraag je als verstandige mensen en niet als onnozele halzen (hier en elders vertaling Anne de Vries). Gebruik de geboden gelegenheid, 't geschikte moment. Gezien de slechte tijden is er geen beter moment dan nu. Een kwade tijd is geen reden het licht te doven, jezelf onzichtbaar te maken. Integendeel. Hoe duisterder de omgeving, des te meer nut en effect heeft licht. Jammeren over slechte tijden zet geen zoden aan de dijk. Een stralende levenswandel doet oneindig veel meer.

In plaats van een excuus is de ont-aarding van de mensheid een aansporing. De verantwoordelijkheid wordt des te groter naarmate de wetteloosheid (1 Thess. 2) toeneemt. Eén man als Lot in Sodom (2 Pt. 2) is zijn gewicht in goud waard: waren er tien geweest, niet meer dan tien, die stuk gingen aan het losbandige leven zonder God of gebod dat die mensen leidden — zelfs Sodom zou zijn gespaard. Kan een mens zich meer wensen?

Wie zich afvraagt wat een christen nog heeft te betekenen in een welvaartstijd, vindt hier het antwoord. Sodom kende welvaart en Efeze was ook niet bepaald noodlijdend.

Wie zich wat verdiept in de problemen van de moderne maatschappij, stuit op alle mogelijke facetten van ... de dood. Vanaf contact-armoe (eenzaamheid) tot het als de dood voor het leven zijn. Grijp de kans — zegt Paulus.

■ ORDELIJKE EXTASE

Extase — buiten jezelf raken vanwege die onvermoede mogelijkheden? Extase? Ja — maar niet van dronkenschap. Al is 't feest, je hoeft je nog niet te bedrinken. Hoogstens kun je dronken worden van vreugde en dankbaarheid:

wordt vervuld (vol) met den Geest spreekt onder elkaar in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen zingt en jubelt den Here van hart, dankt te allen tijde in de naam van onze Here Jezus Christus God, de vader, voor alles en weest elkaar onderdanig in de vreeze van Christus.

Een christelijke, geordende samenleving (5 : 22—6-9) in een bandeloze wereld, is er een betere manier om het licht te laten schijnen? Kun je duidelijker zeggen:

wordt wakker, jij die slaapt, sta op uit de dood, dan zal het licht van Christus je beschijnen?!

*Ontwaak, gij die slaapt en sta op uit de doôn,
en Christus zal over u lichten!
Zo wekt u, zo dringt u als broeder Gods Zoon,
eer Hij u als rechter komt richten.
Ontwaak en sta op, het gevaar is zo groot!
Wie kiest, o verdwaasde, voor 't leven den dood?*

KERKELIJK Leven

Kerkelijke eenheid en Gereformeerde Gezindte¹⁾

(1)

Het is een fundamentele Schriftuurlijke notie omtrent 'de kerk Gods in Christus' (1 Thess. 2 : 14)²⁾ dat zij is de vergadering van alle gelovigen. Door het geloof worden de gelovigen immers in het lichaam van Christus ingelijfd. En dat lichaam van Christus is zijn kerk of gemeente (Kol. 1 : 18, 24) zoals, omgekeerd, ook de kerk van Christus zijn lichaam is (Ef. 1 : 22-23). Kerk en lichaam van Christus zijn dus aanduidingen van dezelfde werkelijkheid.

Tegenover de Rooms-katholieke opvatting volgens welke de kerk het in de paus geconcentreerde, hiërarchisch geordende, kerkelijk instituut is, hebben alle reformatorische kerken met alle nadruk deze Schriftmatige visie op de kerk opnieuw in het licht geplaatst en er volle ernst mee gemaakt. Ze beleden zonder uitzondering dat de éne, heilige, katholieke, apostolische kerk wordt gevormd door de over heel de aarde verspreide en verstrooide vergadering van alle gelovigen.³⁾

In de Nederlandse geloofsbelijdenis wordt deze waarheid zó geformuleerd: 'Wij geloven en belijden een enige, katholieke of algemene kerk dewelke is een heilige vergadering der — d.i.: van alle — ware Christgelovigen'. In de op de synode van Dordrecht vervaardigde latijnse vertaling van deze confessie werd in de geciteerde zin het woord **alle** — hoewel ten overvloede — nog uitdrukkelijk ingevoegd.

☆☆☆

In de Heilige Schrift is het woord **kerk**, of, zoals men in de meeste vertalingen leest: **gemeente**,⁴⁾ vooreerst de aanduiding van die alle gelovigen omvattende **algemene of universele** kerk. Dat is met name het geval in de brieven van Paulus aan de Efeziërs en de Kolossenzen. Maar daarnaast, en niet minder frequent, is dat woord ook de aanduiding van een **plaatselijke**, of, zoals men ook wel zegt: **particuliere** kerk of gemeente.

De verhouding tussen de universele en de particuliere kerk is uniek.

¹⁾ De redactie van „De Waarheidsvriend” nodigde een tiental vertegenwoordigers van onderscheiden groeperingen binnen de „Gereformeerde Gezindte” uit in dat blad een bijdrage te publiceren over die „Gezindte” in verband met de kerkelijke eenheid. De redactie van „De Waarheidsvriend” ontwierp dit plan in verband met de indrukwekkende positieve reactie die het „Getuigenis” allerwege in de Gereformeerde wereld losmaakte. Het volgende is de bijdrage die ondergetekende inzond.

²⁾ De uitdrukking „kerk Gods in Christus” is de meest adequate typering van de kerk.

³⁾ In bijlage III van mijn **Volk van God** heb ik dat met de stukken aangetoond.

⁴⁾ De Statenvertalers hebben het griekse **ekklesia** vermoedelijk daarom met 'gemeente' weergegeven omdat het woord 'kerk' te sterke associaties aan de Rooms-katholieke kerkopvatting oproep.

Volgens de Schrift valt namelijk de algemene kerk niet in een groot aantal particuliere kerken als afdelingen van één wereldomvattend geheel, uiteen. Maar evenmin is zij de optelsom van alle particuliere, plaatselijke kerken, die over heel de wereld verspreid zijn. Neen, het wonderlijke van deze relatie bestaat hierin, dat ook iedere particuliere kerk **alles** bezit wat de kerk tot kerk maakt.

Iedere plaatselijke kerk staat immers, niet minder dan de algemene, door de Heilige Geest en het Woord van God, in rechtstreekse gemeenschap met haar Heer, de gekruisigde en opgestane Christus. De particuliere kerk heeft voorts, niet minder dan de universele, deel aan het volle heil dat Christus voor de zijnen verwierf. Aan haar worden evenzo het onverkorte Evangelie en de beide sacramenten geschonken. En de ambtsdragers die Christus in zijn kerk wil laten functioneren zijn ambtsdragers van de plaatselijke kerk.

Men kan de verhouding van de universele tot de particuliere misschien het best zo omschrijven: Een particuliere kerk **representeert** **dáár** waar zij is de algemene. Zoals vanzelf spreekt niet in **kwantitatieve**, maar wel **dewelk** in **kwalitatieve** zin. Paulus adresseert zijn 'tweede' brief aan de Korinthiërs aan de kerk 'zoals zij in Korinthe is' (2 Kor. 1 : 1).

Als er geen andere dan particuliere kerken bestonden deed dat aan het wezenlijke, het ten volle kerk-zijn daarvan niets af.

☆☆☆

Het is voorts zó, dat het kerk-zijn van de kerk in de plaatselijke gemeente zijn hoogste exponent, zijn rijkste ontplooiing bereikt!

Volgens de Heilige Schrift is immers de verkondiging van het Evangelie het brandpunt van het kerkelijke leven. De kerk wordt uit die prediking geboren, zij leeft daaruit en die prediking is ook haar voornaamste opdracht in de wereld. Welnu, die prediking vindt vóór alles plaats in en door de particuliere kerk. Zowel die welke in de samenkomst van de plaatselijke kerk wordt gehouden als die welke uitgaat naar hen die vreemd zijn aan Jezus Christus of van Hem vervreemd werden. Hetzelfde geldt van de bediening der sacramenten. Die is eveneens aan de plaatselijke kerk toevertrouwd en geschiedt ook uitsluitend in háár midden. En zijn ook niet het gebed en de lofzang der gemeente naar hun typische aard elementen in de eredienst van de op één plaats samengekomen particuliere kerk?

Met het oog op dit alles kan men zeggen dat de kerk nooit méér kerk is dan wanneer zij als plaatselijke kerk vergaderd is onder de éne kansel en rondom de éne Avondmaals-tafel.

Dat in de plaatselijke kerk de kerk tot de volheid van haar kerk-zijn komt treedt misschien wel het helderst aan het licht als men let op de roeping van de kerk. Die kan kort en goed en uitputtend omschreven worden met het éne woord **dienen**. In de eerste plaats het dienen van God in Jezus Christus en, in onlosmakelijk verband daarmee, daarmee verweven, het dienen van de broeders en van allen die God als hun naasten op de weg van de leden zijner kerk plaatst. Het is het ononderbroken dienen van allen dóór allen met alles wat zij door Gods genade zijn en hebben.

Welnu, dat dienen geschiedt, kan alleen geschieden, ten opzichte van mensen met wie men in persoonlijk contact is getreden. Dat wil zeggen: het kan alleen geschieden in en door de plaatselijke gemeente. Alle dienen van de 'verre naasten' — dat alleen **indirect** geactualiseerd kan worden, b.v. door het zenden van missionaire predikanten, werkers in de ontwikkelingshulp, giften enz. — is hypo-

crisis als het dienen in en door de plaatselijke gemeente geen realiteit werd.

☆☆☆

Het is voor ieder die ook maar iets van de Schrift verstaat klaarder dan de dag dat het de wil van God is dat de gelovigen de eenheid die er 'in Christus' tussen hen bestaat ook metterdaad en in ieder opzicht tot openbaring zullen brengen. De gelovigen zijn allen 'in Christus' één, maar ze moeten dat nu ook 'in feite' worden. Ook ten opzichte van de éénheid der kerk geldt dat de indicatief: gij zijt 'in Christus' de éne en ondeelbare kerk, onlosmakelijk verbonden is met de imperatief: gij **moet** nu ook in de volle werkelijkheid die éne en ondeelbare kerk **worden**.

Paulus verklaart met het oog op de kerk: Gij zijt één lichaam, gij ontvangt één Geest, gij wordt geroepen tot één hoop; gij hebt één Heer, één doop, één geloof; en de éne God en Vader van u allen is boven en met en in u allen. Maar juist met het oog op deze stand van zaken, zo vermaant hij dan als in één adem de gelovigen van alle tijden, moet ge — in alle ootmoed en zachtmoedigheid, elkaar in lankmoedigheid verdragend — u nu ook beijveren om de eenheid des Geestes te bewaren door de band van de vrede, totdat allen komt tot de eenheid van het geloof en de kennis van de Zoon van God (Ef. 4:1 v.).

De geweldige ernst van dit apostolisch vermaan dringt zich als vanzelf aan ons op als we ons realiseren dat Jezus Christus om zo te zeggen zijn zaak, de zaak van zijn Koninkrijk, op de éne kaart van deze eenheid heeft gezet. Christus bad immers dat zijn Vader Hem als loon op zijn Middelaarsarbeid de — zichtbare! — eenheid van zijn kerk zou geven, **opdat de wereld zou geloven dat God Hem gezond heeft** (Joh. 17:21, 23).

☆☆☆

Voor wie heeft verstaan hoe in de Schrift de relatie tussen universele en de plaatselijke kerk wordt gezien is het zonder meer duidelijk dat de roeping die tot de gelovigen uitgaat om de hun 'in Christus' geschonken eenheid tot openbaring te brengen allereerst betrekking heeft op de **plaatselijke kerk**.

Dat spreekt eigenlijk ook vanzelf. Want in eenzelfde plaats ontmoeten de gelovigen elkaar persoonlijk en permanent. Dáár zijn ze door God naast elkaar geplaatst, met elkaar verbonden en voor elkaar verantwoordelijk gesteld. **Allen**, zonder onderscheid. Als Christus nog eens een brief zou zenden aan de gemeente van Amsterdam of Apeldoorn, of Kampen, of Huizen, zou deze zijn bestemd voor de gemeenschap van **alle** in die plaats wonende gelovigen! En daarom moeten vóór alles dezen zich **metterdaad** als kinderen van één Vader, als broeders en zusters 'in Christus', dat wil zeggen: als één gemeente, één kerk openbaren. De eenheid van de particuliere kerk gaat volstrekt voorop. Pas daarna komt de eenheid van de onderscheiden plaatselijke kerken — streeksgewijs, landelijk of mondiaal — aan de orde. Hoe zou er van een ware eenheid tussen veel kerken sprake kunnen zijn als men weigert de allereerst gevraagde, de **plaatselijke kerkelijke eenheid** te realiseren?

☆☆☆

Zo komt het dus bij alle streven naar de eenheid der gelovigen vóór alles aan op kerkelijke eenheid — en dan in de eerste plaats op de eenheid der **plaatselijke kerk**. Daarna

op die van de landelijke en de universele kerk.

Het is in de grond der zaak onwaarachtig als christenen op allerlei manier — in de pers, in de politiek, in allerlei organisaties en zelfs als kerkelijke denominaties — gaan samenwerken, terwijl zij deze eerste, alle verdere samenwerking funderende en geloofwaardig makende, eenheid weigeren tot stand te brengen.

Wij moeten het gaan beseffen dat het een zonde is in Gods oog dat b.v. kerken, die pretenderen met dezelfde confessie hun geloof in het Woord van God te belijden, naast, of erger: tegenover, of nog erger: in vijandschap ten opzichte van elkaar blijven voortbestaan. Het is tegelijk en bovendien een ergeren van 'hen die buiten zijn'. En zouden we op de zegen des Heren over onze kerken mogen rekenen als we in deze zonde volharden! ⁵⁾

☆☆☆

Alle institueringsarbeid die de gemeente in opdracht van Jezus Christus behoort ter hand te nemen, dient nu ook, ja zelfs vooral, op de door Jezus afgebeden eenheid van zijn kerk te zijn gericht.

Dat geldt in de eerste plaats ten aanzien van de instituering van de particuliere kerk als gemeenschap van alle gelovigen in een stad, een stadsdeel, een dorp, een streek. Maar dat betreft evenzo die van de 'interkerkelijke' verbanden. ⁶⁾

Er schuilt iets demonisch in als bepaalde in de historie ontstane, gegroeide en daarom ook historisch bepaalde, kerkelijke denominaties — met de daarin fungerende meerdere of hogere vergaderingen, besturen en verdere instanties — in plaats van op alle mogelijke wijze de door God geboden éénheid der plaatselijke kerken te bevorderen, die belemmeren of zelfs onmogelijk maken.

☆☆☆

Wat nu de bevordering van de eenheid der kerk betreft heeft in de eerste plaats de **hiërarchie**, in welke vorm die ook optrad, funest gewerkt. In haar opzet is iedere hiërarchie een menselijk, een titanisch pogen de kerk op landelijk en vooral op mondiaal niveau op een machtige, organisatorisch hecht doortimmerde eenheid te maken. Maar evenals elke overtreding van Gods geboden bereikt ook de hiërarchie altijd precies het tegenovergestelde van wat zij beoogt.

Bavinck velde eens het vernietigende, maar tegelijk ook rechtvaardige vonnis over dit altijd weer opnieuw de kop opstekende, kerkverwoestende kwaad toen hij schreef: 'De hiërarchische kerkidee, die allereerst op de eenheid der Christenheid bedacht is, heeft juist alle eeuwen door de verdeeldheid bevorderd en scheuringen veroorzaakt.'

De geschiedenis van de Rooms-katholieke Kerk, en die van het in 1816 gestichte Ned. Herv. Kerkgenootschap zijn een eclatant bewijs voor de juistheid van deze uitspraak. En alle reformatorische christenen zullen daarom met grote ernst ter harte moeten nemen wat Bavinck onmiddellijk op deze woorden laat volgen, namelijk dat het protestantisme zijn beginsel verloochent, 'indien het de eenheid der Christenheid zoekt te handhaven door hiërarchische dwang.'

☆☆☆

Een andere fatale belemmering voor de ware éénwording van de kerk is gelegen in

⁵⁾ Hiermee bedoel ik allermint de samenwerking van gelovigen op allerlei gebied te veroordelen! Ik heb hier alleen het oog op die samenwerking die een **legitimatie** of een **consolidatie**, of een **camouflage** van de kerkelijke gescheurdeheid is. Niet die welke tot stand gebracht wordt in het besef van de zonde der kerkelijke verdeeldheid, in de droefheid daarover en als een heen werken naar kerkelijke eenheid.

⁶⁾ Men kan naar analogie van termen als 'internationaal' 'interfacultair' enz. ook spreken van 'interkerkelijk' als aanduiding van gemeenschap en samenwerking van **plaatselijke kerken** uit één streek, provincie, land, de wereld. Classicale en synodale vergaderingen zijn dan 'interkerkelijke' vergaderingen waarin 'interkerkelijke' samenwerking wordt gerealiseerd. Dit begrip, 'interkerkelijk' is een geheel ander dan dat wat een aanduiding is van allerlei samenwerking tussen mensen die lid zijn van verschillende kerkelijke denominaties!

het ook altijd weer opdoemende kwaad van de **verabsolutering** der eigen kerkelijke gemeenschap. Dit kwaad treedt meestal gecamoufleerd, maar daardoor ook des te gevaarlijker op.

Het krijgt o.a. gestalte in de hoogmoedige pretentie dat de eigen kerk de enige, de enig ware is in een land. Soms gaat deze pretentie zo ver, dat men allen die geen lid van deze alleen-ware kerk zijn als „buitenkerkelijken" diskwalificeert en voorts beoogt dat er tussen de leden van die ware kerk en de christenen daarbuiten geen geloofsgemeenschap bestaat en er daarom ook geen gemeenschap der heiligen met hen kan worden geoefend.

De zonde van de genoemde verabsolutering openbaart zich evenwel niet minder in het, ook vaak verhulde, pogen om vóór alles de 'eigen' kerkelijke denominatie of groep uit te breiden, te consolideren en invloed te verschaffen. Bij deze geestesgesteldheid wordt kerkelijke eenheid in feite alleen op deze wijze mogelijk geacht en nagestreefd dat alle gelovigen zich bij die 'eigen' kerk voegen.

Op een naïef-openhartige wijze openbaarde zich dit kwaad eens op één van de vele conferenties, die ter bevordering van de éénwording der gereformeerde gezindte werden gehouden, in de verklaring van één der deelnemers dat, wat er ook mocht gebeuren, hij zich nooit uit zijn 'eigen' kerk zou laten 'pellen'.

Een weerzinwekkend bijverschijnsel van de verabsolutering van de eigen kerkelijke denominatie is vaak een, veelal felle en onafgebroken, kritiek die op andere kerkformaties wordt geoefend. Het is de kritiek die kennelijk de strekking heeft het afzonderlijke voortbestaan van de eigen kerkgemeenschap te rechtvaardigen en de positie daarvan naar binnen en naar buiten te consolideren.

Zij die in de greep van deze verabsolutering geraakten verstaan weinig van de katholiciteit der kerk en zijn in de grond der zaak sectariërs en separatisten. Zij beseffen niet dat er geen 'eigen kerk' bestaat die echt kerk is. En dat een 'eigen kerk' gemakkelijk een 'zaakje met een zakje', ja zelfs wel een 'kapel van Satan' worden kan. Deze mensen hebben er geen oog voor dat er in deze wereld aan 'kerk' niets bestaat, bestaan mag en bestaan kan dan de éne en enige kerk van onze Heere Jezus Christus. En dat in een christen ten aanzien van deze kerk niets anders behoort te leven dan de begeerte en het gebed dáárvan een levend lidmaat te zijn en eeuwig te blijven.

Kampen.

C. VEENHOF

het kleine

Wat simpele dingen:
een bloemknop, een lied,
't geluid van de branding,
het ruisen van 't riet.

Wat simpele vreugden:
de lach van een kind,
een strakblauwe hemel,
een vlag in de wind.

Wat simpele schoonheid:
een schelp op het strand,
een slootje vol kroos
en een wilg aan de kant.

Wat kleine gebaren:
een handdruk, een groet,
't zijn gaven waarin ik
Gods liefde ontmoet.

Uit: „een fluit van riet"
van E. IJskes-Kooger

Uitg. Buijten en Schipperheijn, A'dam

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

Jona

- gezegend eiland

Een eiland is altijd een symbool van afzondering, vrede, rust, zegen. Het kan goed zijn, zich eens terug te trekken uit deze rumoerige wereld; tot inkeer te komen op een vredig eiland; de eenzaamheid van het gebed te vinden. De retraite van onze roomse broeders heeft zijn betekenis: een tijd van bidden en vasten en loskomen van deze tumultueuze wereld. De meditatie van de moderne hippies in de Waterloopleinkerk heeft iets soortgelijks: het verlangen naar afzondering, vrede, bezinning, loskomen van de vaart van het ijdele leven, zoeken van onvergankelijke waarden temidden van een zondvloed van vergankelijkheden.

Zo is het Schotse eilandje Iona sedert het begin der europese christenheid een bedevaartsoord geweest, een orgelpunt voor vermoeide en gekwelde harten. Gaat u er eens naar toe. Onderga die wonderlijke werking.

Het is maar een klein eilandje in de binnen-Hebriden; één bij vier kilometer groot, een kale rots in de Atlantische Oceaan, in vroeger tijden ontstaan uit een vulcanische eruptie van Mull. U gaat er heen in een open sloep, die een zeestraat van enkele kilometers oversteekt. Dat kan een hachelijke zaak zijn, wanneer de zee rumoerig is en de getijstromingen opspelen. Toen ik het de eerste maal probeerde wilde de schipper het niet wagen; hij kon de aanlegsteiger niet zien — kom vanmiddag maar eens terug, zei hij. Maar die middag kon je het hele eilandje niet meer zien, dus kwamen we een week later maar eens terug. Sedertdien heb ik het eiland Iona enkele malen mogen bezoeken.

Er is veel geschiedenis en legende dooreengeweven over dit wonderlijke Iona, dat Gezegend Eiland betekent. Wat Trier en Echternach enerzijds voor de kerstening van Westeuropa hebben betekend, dat betekende Iona voor wat de westelijke helft van de tang betreft. Hier stichtte Columba in de zesde eeuw de christelijke kerk. Hij was overgestoken van Ierland, waar hij met zijn meeslepende prediking en vooruitstrevende gedachten de vijandschap van de overheid zich op de hals had gehaald. Met zijn twaalf discipelen vestigde hij zich op het eerste het beste eilandje waar hij aankwam, op Iona. Vandaag ziet men op deze Schotse eilanden opnieuw met zorg de dag komen, dat het Ierse rumoer zich naar hier verplaatst.

Columba zocht overigens geen burgerstrijd maar vrede. En bracht vrede mee door het bloed van Christus' kruis. Hij preekte de Christus der Schriften voor een heidense bevolking van vissers en smokkelaars, likeurstokers, strandjutters en zeerovers. En Columba vond gehoor; hij vond een plaats voor de holte van zijn blote voet en kon ongestoord zijn zendingsarbeid volvoeren. Dat hij een neef van de Schotse koning Connal was, zal hieraan niet vreemd zijn geweest. De koning, die Connal opvolgde, liet zich zelfs op Iona kronen en sedertdien was Iona onafscheidelijk met de geschiedenis van de Schotse adel verbonden.

Nu moet u weten, dat het eiland bestaat uit allerlei vulcanisch en ander gesteente — graniet, leisteen, kwarts, marmer en meer soorten. De bodem vertoont dan ook allerlei vriendelijke kleuren als rood, groen, geel, zwart, loodgrijs. Bekend is het Ionacross, het in geelgroen Ionamarmer (serpentijn- of slangensteen) gesneden kruisje, dat in zilver is gevat en als speldje of hanger wordt verkocht. De Schotse koningen lieten zich op Iona kronen boven een zwarte steen... welke steen later in de Londense Westminster-abdij terecht kwam en als Stone of Fate een rol speelt bij de kroning van Britse vorsten. Symbool van nationaal bijgeloof.

Men verhaalt dat Columba in een kleine stulp woonde, op de top van een heuveltje, recht tegenover de hoofdingang van de abdijkerk. U kent nog het gebed van Columba, in ons nummer van 1 september opgenomen? Toen hij, 76 jaar oud, als gewoonlijk bezig was met het overschrijven van een psalm, liep zijn witte paard de hut binnen en legde zijn hoofd aanhankelijk op de schouder van zijn baas. Columba verstond deze taal, legde zijn veren pen neer, kustte zijn paard en wandelde naar de abdij. Daar aangekomen gaf hij de geest en werd verzameld tot zijn vaderen. U vindt Columba dan ook altijd afgebeeld met de paardekop op zijn schouder. Kunt u zich indenken dat deze abdij een heiligdom is geworden, een bedevaartsoord? Dat Iona een Jerusalem van het noorden wordt genoemd?

De Noormannen, die ook op deze eilanden duchtig hebben huisgehouden, onder meer door de Schotse meisjes van Noorse kinderen te voorzien, hebben de abdij totaal vernield. De ruïnes vormden niettemin de centra van de bedevaarten. Pas in deze eeuw werd het gehele gebouwencomplex gerestaureerd door een architect, die bezeten was van de heilige historie van dit eilandje: de springplank van het westeuropese christendom. Toevallig was deze architect de vader van onze gastvrouw op Mull — die ons dan ook haarfijn de bijzonderheden van Mull en Iona kon vertellen.

—o—

U kunt op Iona de geschiedenis van eeuwen terugvinden. Behalve het oude klooster uit Columba's tijd vindt u er nog overblijfselen van heidense godsdienstigheden uit de tijd der Druiden. Waarschijnlijk is de abdij dan ook op een „heilige plaats” gesticht, zoals gebruikelijk. Gevolg is dat het Schotse christendom een merkwaardige mengeling van Schriftuurlijke en heidense invloeden laat blijken. Behalve het Keltische kruis, combinatie van het Romeinse kruis en het heidense zonnrad, vindt u op Iona de kapel van Sint Oran, met zijn vreemde historie. Die Oran was een van Columba's twaalf discipelen. Het verhaal zegt dat de kapel tijdens de

bouw steeds door de duivel werd vernield; wat 's daags was gebouwd werd 's nachts afgebroken. Maar Oran besloot het werk van de duivel te weerstaan, ten koste van zijn leven. Hij liet zich levend in de fundamenten inmetselen — en meteen hield het afbrekend werk van de duivel op. Columba liet het lichaam van zijn vriend na enkele dagen opgraven en zie — Oran kwam springlevend uit zijn graf te voorschijn! Geloof het of niet.

Tal van Schotse koningen, hertogen en stamhoofden hebben zich op het heilige eiland laten begraven. Ook Macbeth en Duncan, u wellicht bekend uit Shakespeare's tragedie, hebben hier hun laatste rustplaats gevonden. De sarcofagen en grafstenen zijn onleesbaar en goeddeels vergaan. Geen letter is meer te lezen, nauwelijks enkele runetekens en huismerken. Aan een stenen „harnas” herkent u het symbool van een hertog. De resten van zerken en beenderen zijn trouwens bij elkaar gelegd binnen kleine ijzeren hekjes; u vindt zo maar veertien vorsten verzameld binnen een paar vierkante meter. Een hond loopt over de zerken, de tuinman zet zijn spade en hark tegen het hekje tijdens de middagpauze, toeristen maken kiekjes. Zo vergaat de glorie der wereld. Men kent en vindt hun standplaats zelfs niet meer. Wat u wel herkent: het graf van een zeeman, in de laatste wereldoorlog aangespoeld. Known unto God — alleen bekend aan God. Een man zonder naam, toch begraven in heilige aarde. Het grijpt u even aan...

Dan staat daar een reusachtig Keltisch St Maartenskruis, duizend jaar oud, bij de ingang van de abdijkerk. Een beschadigd St Matheuskruis, van nog veel vroeger datum. Een bidkapel voor hoogstens vier personen, met een fragmentarisch St Johanneskruis, is tegen de abdijkerk aan gebouwd. Een bassin van graniet vertelt van de voetwassing van vroegere bedevaartsgangers, die de heilige grond betraden. De meeste gedenktekens zijn weggenomen en staan elders in Schotland opgesteld. Terafim en amuletten.

In de zestiger jaren was de restauratie van de abdij voltooid. Zevenhonderd bedevaartsgangers uit zestien verschillende landen hebben de stichting van het Schotse christendom herdacht. Het hoogtepunt van het feest was 't ontsteken van een eeuwige lamp, die achter een venster van de abdij staat opgesteld. Dat licht is van zee uit te zien: het staat als bakken op de Britse zee kaarten vermeld. Een lichtend licht in een donkere zee straat. Symbool van het christendom in de volkeren zee.

En welk kerkgenootschap maakte zich nu meester van dit oudchristelijke monument, denkt u? De officiële Schotse bisschoppelijke kerk? De presbyteriaanse kerk? De roomse, de methodistische, de anglicaanse kerk? Geen van die. Men zegt dat de stichting, welke de abdij beheerst, zich verre houdt van alle kerkgenootschappen. Opdat het historische eiland tot zegen van alle christenen mag zijn. De abdij van het Gezegende Eiland is oecumenisch van aard, symboliseert het aloude christendom van voor de verdeeldheid: een christendom, dat nog altijd het moderne heidendom trotseert en weerstaat; een stad op een berg, een licht in het donker, een plekje van vrede, een zegenend eilandje in deze vergankelijke volkeren zee.

Op de binnenplaats van de abdij vindt u een modern beeldhouwwerk. Het is gemaakt door een Jood, die er de volgende woorden op aanbracht: Ik, een Jood, trouw aan het geloof van mijn vaderen, maakte dit ongeschonden symbool van vrede voor alle mensen, die zich door de Geest laten leiden. Het beeld stelt voor... de uitstorting van de Heilige Geest.

De God, die Zich verbergt¹⁾

(Jes. 45:15)

■ Inleiding

Het zit in de lucht. Steeds meer mensen zeggen: het is mij niet meer mogelijk te geloven in een God als een Persoon!

Zo begint ds B. van Ginkel in *Twistgesprekken met God* (blz. 104) een hoofdstuk wat hij de titel geeft: „de onbekende God, zichtbaar in de mensen”.

Ds Van Ginkel populariseert in dit boek de gedachten van de moderne theologie en hij heeft gelijk als hij stelt dat de Europese mens een diepe crisis onderging: na Copernicus kosmologisch, na Darwin biologisch en na Freud psychologisch „kantelde het oude wereldbeeld langzaam om ... en een nieuw wereldbeeld dook op, maar zonder de oude zekerheden” ... De oude taal van de kerk en van de bijbel werd als beeldspraak ervaren en de realiteit daarvan: de persoon van God boven ons week weg uit onze gezichtskring. (blz. 107) Het is waar dat dit levensgevoel van een God die wegwijkt, die afwezig is, in heel onze westerse-europese/amerikaanse cultuur is doorgedrongen.

Franz Kafka beschrijft in zijn boek „Het proces” de bizarre levensgang van zijn hoofdpersoon K. Deze man komt langzaam maar zeker onder de zware druk te staan van een geheimzinnige schuld waarvoor hij wordt aangeklaagd en gearresteerd en waarover hij zich zal moeten verantwoorden voor de rechter. Hij neemt aan dat de Hoogste Rechter de absurde situatie waarin hij gekomen is zal doorzien en hij gaat op zoek naar die Hoogste Rechter — maar hoe hij ook zoekt: hij komt altijd weer bij het loket van een deurwaarder of ambtenaar — altijd zijn het de lagere „goden”, de Rechter zelf is onbereikbaar. Zonder Hem ooit te hebben gezien of aangesproken vindt hij tenslotte de dood. „Als een hond”, zo zijn zijn laatste woorden.

De Hoogste Rechter is onbereikbaar, afwezig.

Sartre legt in een van zijn toneelstukken zijn hoofdrolspeler Goetz, een opstandelingengeneraal, de woorden in de mond: Ik smeekte; ik bedelde om een teken. Ik zond boodschappen naar de hemel, maar geen antwoord. De hemel kent zelfs mijn naam niet. Ik vroeg mij elk moment af wat ik zou kunnen zijn voor de ogen van God. Op dit ogenblik weet ik het: niets. God ziet me niet. God hoort me niet. God kent me niet.

Ziet u die leegte boven onze hoofden? Dat is God. Ziet u die opening in de deur? Dat is God. De afwezigheid dat is God. God, dat is de eenzaamheid van de mensen. Er is niemand behalve ik: ik heb tot het kwade besloten: ik heb het goede uitgevonden. Ik al! En dan komt hij tot die bekende Sartriaanse uitspraak waaruit blijkt dat er achter dit spreken wel degelijk een hele filosofie schuilgaat: als God bestaat is de mens niets — als de mens bestaat ... en dan volgen er stippeltjes: d.w.z. dan is God niets: néant — een gat — leegte — afwezigheid (le diable et le bon Dieu, blz. 228).²⁾

Bergman koos dan ook voor de laatste van de drie films, die hij wijdde aan het religieuze besef van de moderne mens, de titel: de grote Stilte.

In alle takken van de kunst — in de wetenschap — in de filosofie — overall treffen wij dit levensgevoel aan: God is afwezig — en de mens is alleen gelaten. En waar de één om treurt (Leo Vroman: Snik maar, want van hier tot God, weet niemand van ons lot — niemand!) daarover juicht de ander. Sartre neemt zelfs letterlijk de woorden van Pascal in de mond als hij Goetz laat zeggen: „God

bestaat niet. Hij bestaat niet. Vreugde, tranen van vreugde. Halleluja”. (Le diable et le bon Dieu, blz. 229). Nu is de mens pas werkelijk vrij. Mondig.

Zo kan M. Buber zeggen in zijn boek: *Gottesfinsternis*: „Verduistering van het licht des hemels, Godsverduistering is inderdaad het kenmerk van de wereldure waarin wij leven”. (Ned. vert. blz. 29).

In ditzelfde boek zegt Buber op blz. 72 met het oog op dat moderne levensgevoel: „Laten wij ons afvragen of het niet woordelijk waar zou kunnen zijn, dat God vroeger tot ons sprak en nu zwijgt en of dat niet zo moet worden verstaan als de Hebreeuwse bijbel het verstaan wil hebben nl. dat de levende God een niet alleen zich openbarende maar ook een „zich verbergende” God is.

Niet dat Buber hiermee de oorzaak van dat levensgevoel wil verleggen in God, en God de schuld wil geven van de vervreemding van God in onze cultuur; integendeel: Buber ziet dit levensgevoel van Gods vervreemding als Gods reactie op een foute houding van de mens: „Het denken van onze tijd wordt gekenmerkt door het streven: enerzijds de idee van het goddelijke als het eigenlijke van de religie te handhaven, maar anderzijds het werkelijkheidskarakter van de Godsidee en daarmee tevens de werkelijkheid van onze betrekking tot God, uit te wissen.” (a.w. blz. 22). De mens van de verlichting is sinds Kant zelf die weg opgegaan „naar het irreëel verklaren van God” (blz. 23). En: „Wie weigert, de werkende werkelijkheid der transcendentie,³⁾ dat wat tegenover ons is, als zodanig te doorleven, werkt mee aan de menselijke zijde der verduistering.” Maar er is ook een goddelijke zijde aan dit gebeuren: waar de menselijke geest zich zó opstelt tegenover God, daar onttrekt ook Hij Zich aan ons: Laten wij het ons realiseren, wat het betekent, in het tijdperk van zulk een verborgenheid, van zulk een goddelijk zwijgen te leven” (blz. 72). Het oude Israël al heeft moeten ervaren dat niemand God, de Here, ongestraft buiten zijn leven sluit. Zo gebruikt hier Buber bij herhaling het bijbelse spraakgebruik dat God Zich verbergt — Zijn aangezicht verbergt — om de werkelijkheid van onze cultuur te beschrijven (vgl. Twee wijzen van geloven, blz. 123, 124).

☆☆☆

Hiermee zijn wij tegelijk midden in het onderwerp beland waarover wij wilden nadenken, nl. de vraag: in hoeverre is er verband tussen dat zojuist beschreven besef van Gods afwezigheid en de bijbelse leer van een God, die Zich verbergt ... ?

Het is namelijk een feit, dat wij ook in de bijbel heel vaak die klacht tegenkomen over God, die Zich verbergt. In feite spreekt de bijbel veel vaker over de verborgen God, dan wij ons realiseren. Ik heb 14 psalmen geteld, waarin de psalmist hierover tobde, en Jesaja spreekt in wel 6 hoofdstukken over deze werkelijkheid.

Toch wilde ik alvorens de aandacht te concentreren op de bijbelse woorden, eerst nog het oor te luisteren leggen bij enkele theologen uit onze tijd. Dan zal ons alleen daaruit al blijken, dat er op veel verschillende wijzen over de verborgenheid van God gesproken wordt.

Allereerst K. Barth.

☆☆☆

Al bij het eerste lezen bemerken wij dat wij hier in een heel andere sfeer zijn, dan

bij M. Buber.

Wanneer K. Barth, met name in zijn *Kirchliche Dogmatik II*, 1 § 25 en 27 spreekt over de verborgenheid van God, dan bedoelt hij daarmee niet dit, dat God Zich **gedurende een bepaalde tijd** voor ons verbergt. Neen, als Barth spreekt over de verborgenheid van God, dan is dit bij hem altijd bedoeld in de zin van een permanente eigenschap van God. „Die Verborgenheit Gottes ist ... eine seiner Eigenschaften und nun gerade die Eigenschaft Gottes, mit der seine Erkenntnis als Solche formal zweifellos ihren Anfang nimmt. (II, 1 blz. 206).⁴⁾ Het is duidelijk dat Barth hier iets anders bedoelt dan Buber als hij spreekt over de zelfverberging van God. Bij K. Barth heeft God Zich maar op één plaats werkelijk verborgen en dat is op de plaats waar hij Zich openbaart. In het Oude Verbond met Israël in de wet — in de tempeldienst — in de profeten — in mensentaal. En in het Nieuwe Verbond in al Zijn volheid in Jezus Christus. Alleen daar kennen we God in Zijn verborgenheid. „Er enthüllt Sich als Der, der Er ist, indem Er sich verhüllt in eine Gestalt, die Er selbst nicht ist” (II, 1, 56)⁵⁾.

En zo komt Barth tot die kernachtige uitspraak: Gerade im Glauben werden wir sagen müssen, dass unsere Erkenntnis Gottes allen Ernstes beginnt mit der Erkenntnis der Verborgenheit Gottes (II, 1, 205).⁶⁾ Alle kennis van God begint bij de kennis van God in Zijn verborgenheid. „Auch wo Er sich offenbart bleibt Gott im Dunkel wohnen” (Römerbrief, 2e druk, blz. 262).⁷⁾

Heeft K. Barth hiermee een aanknopingspunt gelegd of gezien met het moderne levensgevoel dat God afwezig is?

Hij zou zelf ten enenmale **neen** hierop antwoorden. Ter illustratie hiervan vertelt hij de anecdote van de klassieke filosoof Simonides, die eens aan het hof van Koning Hiero wordt ontboden. Deze legt hem maar één vraag voor: wat is God? En Simonides dacht en dacht, maar tenslotte vroeg hij liever een dag bedenktijd alvorens te antwoorden, maar na één dag bedenktijd vroeg hij er nog één en na 2 dagen weer één en zo ging dat maar voort. Toen hij na vele dagen aan het hof ontboden werd antwoordde hij op die vraag: hoe langer ik erover nadenk, des te minder weet ik het.

K. Barth deze anecdote aan, (II, 1, 208) niet om te zeggen: zie je wel: zo kan ieder mens van zich uit komen tot de conclusie: God is verborgen, maar juist met het omgekeerde doel, namelijk om te benadrukken: dat niet-weten van Simonides, na al zijn zoeken — heeft met de ware God niets te maken. Wij kunnen niet van ons uit komen tot de kennis van God in Zijn verborgenheid — om dan daarna, nadat de mens zelf aan het einde van zijn krachten is gekomen en die verborgenheid als eindpunt van zijn denken heeft gevonden, over te stappen naar de bijbel, waar die verborgen God Zich openbaart — zodat hij dan niet langer verborgen zou zijn dank zij Zijn openbaring.

Deze hele gedachtengang wijst Barth radicaal van de hand. De mens kan van zich uit in geen enkel opzicht tot de kennis van God komen. Hij kan van daaruit ook niet komen tot de kennis van God. Noch uit de geschiedenis, noch uit de natuur, noch uit de menselijke rede of de schepping is God te kennen, in Zijn verborgenheid of onbegrijpelijkheid (II, 1, 206 e.v.). De enige weg waarlangs de mens God kan kennen is als God van Zich uit Zich aan de mens openbaart. Waar dat gebeurt, gebeurt dat nooit rechtstreeks maar altijd via mensenwoorden — menseninstellingen — mensendaden, d.w.z. altijd in verhulling — altijd zó, dat God mét dat Hij Zich door die mensenwoorden etc. openbaart, Zich tegelijk er ook aan onttrekt. Hij gaat ze te boven. Hij past zich voor één moment aan ons aan. Hem krijgen wij mensen zo nooit in de greep, altijd blijft God ook en juist in Zijn openbaring verborgen.

⁴⁾ De verborgenheid van God is één van Zijn eigenschappen en wel juist die eigenschap waarmee de kennis van Hem als zodanig begint.

⁵⁾ Hij **onthult** zich als Degene, die Hij is, doordat Hij zich **verhult** in een gestalte, die Hij zelf niet is.

⁶⁾ Juist in het geloof zullen we moeten zeggen dat alle serieuze kennis van God begint met de kennis van God in zijn verborgenheid.

⁷⁾ Ook waar Hij zich openbaart blijft God in het donker wonen.

¹⁾ Toespraak gehouden voor de Geref. Studieclub Rijswijk (Z.-H.).

²⁾ De duivel en de goede God.

³⁾ Verhevenheid.

W. G. Rietkerk - Eck en Wiel

Waarom Barth dit zo uitdrukkelijk zegt lezen wij in de bladzijden daarop in zijn dogmatiek (II, 1, 211 e.v.). Barth's spreken over Gods verborgenheid heeft zijn achtergrond in een echt theologische traditie die leert, dat er oneindig kwalitatief verschil is tussen God en mens. „Schöpfung durch Gott — auch die Schöpfung des Menschen — bedeutet die Setzung einer von der Existenz Gotter real verschiedenen Existenz. **Zwischen Gott und Mensch** wie zwischen Gott und Geschöpf überhaupt besteht **unaufhebbare Andersheit**”, II, 1, 212.⁸⁾

Omdat dit het éne uitgangspunt is van K. Barth's denken — een uitgangspunt dat eigenlijk iedere mogelijkheid tot openbaring afsnijdt — maar Barth tegelijk als gelovige zeker is van het feit dat God Zich geopenbaard heeft, daarom bestaat daar steeds bij hem de spanning tussen God in Zijn geheel anders zijn en God in Zijn openbaring.

God is verborgen en tegelijk God is geopenbaard. Door openbaring leren wij juist die God kennen die verborgen is en die verborgen God kan Zich slechts openbaren door Zich in mensenwoorden, -instellingen en -daden te verhullen en te onthullen tegelijk. En zo handhaaft Barth ten alle tijden de beide polen, zijn 2 uitgangspunten. Deze typische dialectiek is kenmerkend voor het spreken van Barth over Gods zelfverberging.

Concluderend mogen wij zeggen:

Bij K. Barth is Gods verborgenheid niet een tijdelijke daad, maar een permanente eigenschap (II, 1, 206). Die eigenschap is in de traditionele dogmatiek altijd de onbegrijpelijkheid Gods genoemd en soms omschrijft Barth dit ook zo (II, 1, 207 en 211). Barth ziet deze verborgenheid als keerzijde van heel Gods openbaren (205, 223). Ze kleeft alles aan wat van God gezegd wordt (208). Gods zelfverberging is verhulling in de onthulling. (211 en 215) Toch heeft Gods zelfverberging niet zozeer met zonde of schuld te maken als wel met de „Unaufhebbare Andersheit”⁹⁾ (212) tussen God en mens!

Zoals ik al zei: wij zijn hier na Buber in een heel andere sfeer: bij Buber staat Gods zelfverberging tegenover Gods zelfopenbaring — ze is een tijdelijke daad van God. Bij Barth is de zelfverberging de keerzijde van de openbaring: God is altijd de verborgen God — maar als zodanig alleen in de lichtkring van de openbaring te kennen. Duidelijk is dat Barth's visie zo ieder aanknopingspunt met het levingsgevoel van Gods afwezigheid afsnijdt. Denk maar aan Simonides: het laatste station van de mens is nog niet het eerste station van God.

Toch ligt in heel de visie van K. Barth wél een heimelijk antwoord op de vragen van de mens van vandaag en dat luidt: inderdaad: nergens in de schepping, nergens in de geschiedenis, nergens in de natuur, nergens in de rede van de mens is er ook maar enige mogelijkheid om de ware God te leren kennen. En dat niet in de eerste plaats omdat de mens God niet wil kennen — rebel geworden is tegen God — maar omdat er creatuurlijk een kloof is tussen God en mens: unaufhebbare Andersheit. Als mens behoren wij met onze geschiedenis tot een totaal andere werkelijkheid. In K. Barth's visie is er een breuklijn tussen Gods werkelijkheid en onze

werkelijkheid. God is inderdaad op horizontaal vlak nergens te kennen. Slecht de lichtflitsen van Gods openbaring kunnen even alles helder maken, maar daarna wordt toch weer alles donker. Alleen in de verticale lichtflits van Gods openbaring door het woord in Christus gaat Gods werkelijkheid even open, maar zelfs dan nog is het zó, dat wij die openbaring nooit echt in handen kunnen krijgen. God blijft ook (en dit ook heb ik uit de Römerbrief 2e druk, pag. 262) in Zijn openbaring verborgen.

☆☆☆

Dat het woord verborgenheid wordt verbonden met de openbaring, dat vinden wij vaker in de theologie, met name ook bij K. Schilder. Wat Barth en Schilder ook scheidt hierin hebben zij inderdaad (zie H. Kuitert: de mensvormigheid Gods, blz. 110 e.v.) dezelfde opvatting, n.l. dat God om Zich te openbaren altijd Zich moet verbergen — en dat dus openbaring en zelfverberging twee woorden zijn voor dezelfde zaak. Wij kunnen dit lezen in „Dichters en Schriftgeleerden” pag. 407: het is gevaar voor uw ziel Gods rijkdom in andere bedekking te zien dan die Hij zelf als opperste Paedagoog over Zijn **wezenopenbaring** heeft heengeworpen. D.w.z. God heeft Zich in Zijn openbaring in Zijn wezen verborgen. Alleen bij K. Schilder geldt dit niet voor de hele openbaring van God maar alléén voor die delen van de bijbel waarin God antropomorf¹⁰⁾ tot ons spreekt. Waar Barth dus in navolging van H. Bavinck heel de Schrift antropomorf ziet, daar ziet K. Schilder grote delen in de Schrift antropomorf. Hoe meer geestelijk de bijbel over God spreekt hoe minder antropomorf. Maar het is waar dat van die delen in de Schrift die antropomorf zijn (naar zijn mening) God zich tegelijk ook **verbergt**. En hier gebruikt K. Schilder nu het woord „zonsverduistering”. „Gods licht wordt er tijdelijk in verduisterd, om onzentwil, omdat wij het anders niet kunnen verdragen. Maar zonsverduisteringen mogen dan ook Góds werk blijven en niet spel worden van enig mens (d.w.z., wij mogen niet zelf zulke antropomorfe beelden van God uitkiezen. Daarover gaat het in zijn artikel in Dichters en Schriftgeleerden, blz. 392 e.v. citaten op blz. 410).

Ook in zijn dissertatie spreekt K. Schilder in deze lijn: waar hij dit antropomorfe spreken van God: „paedagogische Verschleierung”¹¹⁾ noemt, en zegt: so weiss auch der pneumatikos anthropos... von dem deus absconditus (blz. 438).¹²⁾

Altijd als K. Schilder spreekt over Gods zelfverberging of verborgenheid heeft hij het oog op deze verhulling in antropomorfe openbaring. Het verschil met K. Barth ligt hierin dat, zoals ik zei, K. Schilder niet van héél de Schrift zegt dat zij antropomorf is — dus ook een openbaring kent waarin God Zich niet verbergt — en bovendien dat K. Schilder gelooft dat die verberging Gods in antropomorfie zich langzamerhand, hoe verder de openbaringsgeschiedenis voortschrijdt, des te meer zal opheffen. Zie Dichters en Schriftgeleerden, blz. 135: de openbaring is in Gods raad opgenomen en deelt zich mee in de tijd naar zijn gemaakt bestek, voortgaande van kracht tot kracht, van kern tot omtrek, van schemer tot volle middag toe, en blz. 402: want dit is de lijn der ontwikkeling in de geschiedenis der Gods-openbaring — de duivel geeft steeds meer voor het oog en steeds minder voor de ziel: Gods weg is andersom: Hij schenkt op den duur steeds minder voor het lichamelijke oog. Daarom moet „bij doorbrekend geesteslicht” onze aanschouwing van God steeds meer geestelijk van aard worden (blz. 403) en dienen de antropomorfismen voor ons tot een „prikkel te zijn om te komen tot een hoger standpunt”, „tot een meer geestelijke visie”. (blz. 404).

☆☆☆

Intussen doen al deze visies ons des te sterker de noodzaak voelen om zelf naar de

bijbel te gaan en daarin te beluisteren wat de **Schrift zelf** zegt over Gods zelfverberging.

In het Oude Testament komt zoals ik al zei herhaaldelijk de uitdrukking voor dat God **Zich** verbergt — of **Zijn aangezicht** verbergt, twee uitdrukkingen die m.i. hetzelfde zeggen (vgl. Ps. 89 : 47 met Ps. 13 : 1).

Deze wil ik nu graag nader bezien:

Er zijn twee Hebreeuwse woorden voor deze uitdrukking:

1. mtr — nifal (= werw.vorm) één maal Ps. 89 : 47, zich verbergen voor hifal (= werw.vorm) in 24 hoofdstukken, altijd in de uitdrukking: zijn gezicht verbergen. hitpa el (= werw.vorm) één maal Jes. 45 : 15, zich verborgen houden.
2. 'lm — hifal (= werw.vorm) Ps. 10 : 1, Jes. 1 : 15, Klaagl. 3 : 56, Ps. 55 : 2, (zich) verbergen.

Bij nader toezicht blijkt dat deze 2 Hebreeuwse woorden door elkaar gebruikt worden voor dezelfde zaak.

De eerste plaats waar in de bijbel sprake is van Gods verberging is in het boek Deuteronomium.

Deut. 31 : 17: Te dien dage zal Mijn toorn tegen hen ontbranden, Ik zal hen verlaten en Mijn aangezicht voor hen verbergen zodat zij verteerd worden en vele rampen en benauwdheden hen treffen. (vgl. 31 : 18).

Al dadelijk zien wij hier hoe het feit dat God zich verbergt een daad is, die begint op een bepaald moment (nl. hier in Deuteronomium als Israël van de Here afwijkt) en dit eindigt op een bepaald moment (nl. hier: als Israël tot de Here weerkeert).

Het is een daad die wordt ervaren als een daad van Gods toorn en, die allerlei rampen uitwerkt.

Deze karakteristieken treffen wij op meer plaatsen dan de bijbel hierover spreekt ook aan.

Jes. 8 : 17, Ik zal wachten op de Here, die Zijn aangezicht verbergt voor het huis van Jacob, ja op Hem zal ik hopen.

Wat die verberging betekent leven we in vs 21: rondtrekken, gedrukt en hongerig, in woede tot God en de Koning, zonder uitzicht, omdat de vijand overmachtig is.

Het meest direct vinden wij de belijdenis van Gods zelfverberging uitgedrukt in Jes. 45 : 15 waar Jesaja midden tussen zijn profetieën zelf tot de belijdenis komt:

Voorwaar, Gij zijt een God, die Zich verborgen houdt, de God van Israël, een Verlosser.

Deze belijdenis van Jesaja moeten we zien tegen de achtergrond van dit hele hoofdstuk waarin twee dingen centraal staan:

- a. dat God raadselachtig handelt door Cyrus — de heidense koning als Zijn gezalfde (zijn Messias!) te verkiezen, terwijl Israël geknecht ligt in slavernij.
- b. dat via onbegrijpelijke omweg God heenwerkt naar de verlossing van Israël, ja van heel de wereld.

„vs 18: niet tot een baaierd heeft Hij haar geschapen maar ter bewoning”.

Als Jesaja dat overdenkt komt hij tot deze belijdenis: Gods zelfverberging is een daad, een raadselachtige daad, waarin het lijkt, dat Hij Zich terugtrekt en Zijn volk alléén laat, maar het is slechts schijn. Dwars daar doorheen werkt Hij heen naar de verlossing. Het is een tijdelijke daad van de Here en het zal eens verkeren in zijn tegendeel: verlossing. Jes. 45 : 15 a en b staan adwersief tegenover elkaar!

Vgl. Jes. 54 : 8: in een uitstorting van toorn heb Ik een ogenblik Mijn aangezicht voor u verborgen maar met eeuwige goedertierenheid ontferm Ik Mij over u — dat verbergen van Gods aangezicht heeft hier direct tot gevolg, dat Israël in ballingschap is,

Vgl. Jes. 57 : 17.

Ditselfde merken wij ook op in de psalmen en in de andere profeten en bij Job.

Ps. 10 : 1

waarom verbergt Gij Uw aangezicht? Dat blijkt nl. uit het grote onrecht wat de dichter wordt aangedaan (vgl. vs 2-11).

Job 13 : 14

waarom verbergt Gij Uw aangezicht en beschouwt Gij mij als Uw vijand?

⁸⁾ Schepping door God — ook de schepping van de mens — betekent het ontstaan van een realiteit (existentie) die van die van God heel reëel verschilt. Tussen God en mens, zoals wijder genomen tussen God en schepsel in het algemeen, bestaat een onophefbare kloof. Zij zijn totaal verschillend.

⁹⁾ Een onophefbaar 'anders'-zijn!

¹⁰⁾ Mensvormig d.w.z. geheel aangepast aan onze menselijke voorstellingswereld.

¹¹⁾ Een verhulling van zichzelf die nodig is om opvoedkundige redenen.

¹²⁾ Zo weet ook de geestelijke mens van de verborgen God.

op Golgotha als Jezus Christus Zelf uitroept: Mijn God, Mijn God waarop hebt Gij Mij verlaten? Terwijl de wonden trekken en de duisternis Hem omhult, verbergt God Zijn aangezicht. Hij grijpt niet reddend in. Maar ook hier moeten wij goed toezien: niet bij de geboorte van Jezus en niet bij Zijn leven — maar op Golgotha eerst verborg God Zijn aangezicht; en hier dieper dan ooit tevoren omdat Jezus mens was geweest geheel voor God en zonder schuld; en omdat de Vader op Hem ons aller ongerechtigheid deed neerkomen (Jes. 53). Hij verborg zijn aangezicht voor Hem, om het over ons te kunnen doen lichten.

☆☆☆

Wanneer wij nu vanuit deze Schriftgegevens terugkeren naar onze eigentijdse opvattingen, dan geloof ik dat van hieruit vragen rijzen.

Allereerst: t.a.v. K. Barth rijst de vraag of het wel bijbels spraakgebruik is als Barth in plaats van Gods ondoorgrondelijkheid, Zijn verhevenheid, ongenaakbaarheid, zelf het woord verborgenheid gebruikt.

Zo spreekt de bijbel zelf niet. Ook de Schriftplaatsen die K. Barth bij de bovengenoemde paragrafen bespreekt (1 Kor. 1:21 e.v., 2:2, 13:12, Ps. 139:6, Job 36:26, Spr. 1:7, II, 1, 61, 207, 210, 216) rechtvaardigen niet het gebruik van juist dit, elders in het Oude Testament veel voorkomende woord.

Mogen we wel zeggen, met de bijbel in de hand: als God Zich openbaart dan begint Hij juist daar Zich te verbergen? Juist in Zijn openbaring, in Christus, is God voor ons de verborgen God?

Ik gegrijp wat K. Barth hiermee bedoelt: hij richt zich in dit spreken met name tegen die theologen en filosofen die meenden God in hun begrippen te hebben gedefinieerd, die meenden van zich uit een adequaat¹³⁾ beeld van God (in „wezen” en in „eigenschappen” zie de oude dogmatiek) te kunnen opbouwen. Toen hen zegt Barth: pas op, wie de ware God leert kennen die ziet dat al zijn eigen begrippen en gedachten in één slag te niet gedaan worden en dat wij die God in Christus nooit „mchtig sind” (in de greep hebben).

Ik meen dat dit echter nog niet het gebruik van het woord „verborgenheid” rechtvaardigt. Dit gebruik van het woord heeft zijn wortels meer in een theologisch-filosofische traditie dan in de bijbel. Het doet denken aan een God achter God en heel de dialectiek in dit gebruik van het woord verborgenheid verraadt een problematiek, die de bijbel zelf niet kent, nl. hoe kan God zich openbaren aan mensen?

Dr H. Kuitert wijst in zijn boek „De mensvormigheid Gods” op de Griekse-Platonische wortels van dit denken.

Ook voor K. Schilder geldt deze kritiek. De bijbel spreekt er nergens van dat God Zich in bepaalde vormen van Zijn woordopenbaring verbergt — nl. juist daar waar er „mensvormige” beelden gebruikt worden...

God openbaart Zich in die „mensvormige” beelden en woorden (en als je eenmaal in dit patroon denkt, dan moet je zeggen dat dit van héél de openbaring geldt) God openbaart Zich daarin op betrouwbare wijze. Er is geen reden om aan te nemen, dat die beelden en woorden niet de werkelijkheid in God beschrijven zoals ze is. Want, en daar zit m.i. heel veel op vast, de bijbel ziet geen „un-aufhebbare Andersheit” tussen God en Zijn schepsel. Integendeel ze leert dat de mens naar Gods beeld geschapen is en dat er daarom op het vlak van de persoonlijkheid geen breuk is tussen God en de mens behalve dan die, die er is door rebellie van de mens.

Dr F. A. Schaeffer gebruikt hiervoor steeds het hieronder volgende schema: zie „De God, die leeft” blz. 109:

	God is	
persoonlijk	en oneindig	
mens	_____	kloof
	_____	mens
dieren	_____	dieren
planten	_____	planten
machines	_____	'machines'

¹³⁾ 'In alle delen passend'.

Wat is de relatie van God tot Zijn schepping? Aan de kant van Gods oneindigheid is er een breuk tussen God en Zijn gehele schepping. Ik ben evenals het energiedeeltje of het atoom gescheiden van Zijn oneindigheid en van Zijn Schepperzijn. In dit opzicht sta ik niet dichter bij God dan de machine.

Ten aanzien van de persoonlijkheid van God is er evenwel een onderscheid tussen de mens en de rest van de schepping. De bijbelse christen zegt, dat de mens t.a.v. de persoonlijkheid God werkelijk kan kennen, hoewel hij God niet volledig kennen kan. Hij is niet zoals in de moderne theologie geplaatst voor de twee alternatieven „God geheel te kennen of Hem geheel niet te kennen”. Op het vlak van de persoonlijkheid is er geen kloof tussen God en de mens, die naar Zijn beeld geschapen is. Het is dus inderdaad (mét K. Holwerda en H. Kuitert) beter niet te spreken van de antropomorfie van de openbaring, maar van de theomorfie¹⁴⁾ van de mens.

Het lijkt mij toe dat het beter is om rondom deze vragen over de aard en de mogelijkheid van de openbaring niet te spreken van de verborgenheid of de zelf-verberging Gods. De bijbel zelf spreekt over de verborgenheid van God niet als een voordurende eigenschap — neen als de Here Zich verbergt is dat een tijdelijke daad.

Het is „een geheimzinnige daad van God, waarmee Hij Zijn eigenlijke wezen als bij verrassing juist wil laten (her)ontdekken nl. dat Hij de God van nabij is, de God van het Verbond”. (H. Kuitert, diss. blz. 46).

Er is een golfbeweging in Gods handelen. Hij verbergt Zich — bij tijden — maar er zijn ook tijden waarin Hij Zijn aangezicht doet lichten — en vrede en heil geeft.

Die verberging is de daad waarmee de Here Zich aan ons onttrekt om ons te leren dat Hij de Heilige is, de Ongenaakbare. Het is de daad waarmee Hij ons onze schuld doet voelen en onze kleinheid. **Zij is opgeroepen door onze ontrouw** dat wil zeggen „ze is historisch — bepaald” — zie Kuitert dissertatie, blz. 261, 252). Maar ook dan als er geen sprake is van ontrouw (Job) heeft ze geen **oorzaak in** de mens maar wel een **doel met de** mens nl., dat hij leert vertrouwen ook als Gods wegen hoger zijn dan onze wegen en leert volharden ook in die eenzaamheid. Zo handelt de Here met Zijn volk in Oud en Nieuw Testamentische tijden. „In deze actuele geschiedenis tussen God en mens speelt de zelfverberging van Jahweh als Bondgenoot zijn rol. Vandaar dat veelvoud van de wijzen van verberging in het bijbelse verhaal”. „Terecht spreekt Berkouwer hier in dit verband van een historische afwisseling”. (blz. 257).

☆☆☆

Tot slot: ik geloof dat wij van hieruit weer kunnen terugkeren tot waar wij begonnen: Ds B. van Ginkel schrijft: Het zit in de lucht. Steeds meer mensen zeggen: het is mij niet meer mogelijk te geloven in een God als een persoon. Hij spreekt ook zelf van de „onbekende God” en Kafka van „de onvindbare Rechter” en Sartre van „de leegte boven ons hoofd”. Dit gevoelen staat niet los van de wereldoorlogen die juist onze mensheid getroffen hebben, met al hun onzegbaar leed, niet in het minst voor de Joden.

Is er vanuit de bijbelse verhouding van een God, die Zich verbergt nu ook een boodschap voor die mens van vandaag?

Ja en neen. Of de mens van vandaag hoop vindt in de boodschap van de bijbel dat er tijden zijn waarin God Zich verbergt, dat hangt af van **de wijze waarop** hij zelf over de afwezigheid van God spreekt en denkt.

In geloof... óf in ongeloof!

Niet allen, die spreken over een God die Zich verbergt, of over de onbekende God, staan open voor de bijbelse boodschap.

Als twee mensen hetzelfde zeggen, is dat nog niet hetzelfde: We zien dat in psalm 10.

Daar zeggen twee mensen hetzelfde: In Ps 10:1 zegt de gelovige dichter: Waarom o, Here verbergt Gij U, staat Gij van verre in tijden van nood. Maar in vers 11 zegt de goddeloze precies hetzelfde: ook hij zegt: God verbergt Zijn aangezicht: Hij vergeet het, Hij ziet in eeuwigheid niet. Maar al zeggen bei-

¹⁴⁾ Het feit dat de mens 'God-vormig' is.

Job voelt dat aan den lijve door zijn ziekte en zijn eenzaamheid.

Konkluderend mogen wij zeggen: als het Oude Testament spreekt van God die Zijn aangezicht verbergt of Zich verbergt, dan betekent dit dat Hij:

- toort en ons verlaat...
- Deut. 31:17, 18, 32:20,
- ons aan de vijanden overgeeft...
- Ps. 22 en 30,
- doet sterven, onrecht toelaat...
- Ps. 143 e.a. Ps. 10:12,
- in ballingschap zendt... Ezech. 39,
- niet hoort zodat tenslotte ook wij Hem niet meer vasthouden...
- Jes. 59 en 64,
- niet antwoordt... Micha 3,
- slaat met ziekte en wanhoop...
- Job 13 en 24, Ps. 88:15,
- en ongeloof... Jes. 64:6, Job 34:29.
- Hij slaapt en vergeet en ziet niet...
- Ps. 10, 44:25,
- Hij brengt eenzaamheid... Ps. 88,
- Onheil... Ps. 102,
- Dood van dieren en vissen en vogels... Ps. 104:29.

Uit al deze bijbelgegevens blijkt duidelijk: als de Here Zijn aangezicht verbergt dan is dat een daad van Hem — een **tijdelijk gebeuren** — het is **voelbaar in allerlei vormen van onheil** over mensen en dieren en heeft zijn diepste smart hierin, dat het de gelovige vergaat alsof de Here zwijgt — hem niet meer hoort, antwoordt of ziet. Dat kan zelfs zo lang duren dat daardoor het geloof gaat verslappen.

Ook uit het **tegengestelde** kunnen we zien wat de zelfverberging Gods inhoudt: steeds lezen we dat na tijden van zelfverberging de Here weer „Zijn aangezicht doet lichten”. (Num. 6:26) Dan volgt genezing en vertroosting, (Jes. 57:17), nieuw inzicht op Gods liefde (Ps. 69:18), wederkeer naar het land (Ezech. 39), Sjaloom (Jeremia 33:5) en leven (Ps. 143:7).

Heel vaak is de **oorzaak** van die zelfverberging van God: afval, ongerechtigheid, ongehoorzaamheid, zonde (Deut., Jes., Ps. 69, 89, 143). Daar vooral heeft Gods zelfverberging het karakter van **gericht**. Dat is de meeste keren het geval.

☆☆☆

Er is echter ook een vorm van zelfverberging Gods die geen oorzaak heeft in de mens. Denk maar aan Job 13:24, Psalm 44:25 en 88:15. Heel vaak wordt de gelovige hier geholpen als hij niet denkt aan een mogelijke oorzaak, maar ziet op het **doel** dat de Here ermee kan hebben nl. om ons te louteren (Job 1:9-13). Vaak ook om op te voeden tot echt volwassenheid. Wij moeten het zelf doen.

Zo zien wij dat de bijbel als zij spreekt over Gods verborgenheid niet iets bedoelt wat eeuwig God omgeeft, maar iets wat **tijdelijk** zo is. Het is eens zo heel kort omschreven (Kuitert in mensv. Gods) dat het feit is dat God Zich hult „in dadenloosheid”. Dat Hij niets doet, niet hoort, niet redt, niet ingrijpt — als dát gebeurt dan spreken de bijbelschrijvers van de God die Zich verbergt.

Wanneer wij nu met deze gegevens uit het Oude Testament weer terugkeren naar het Nieuwe Testament dan geloof ik, dat wij daar wel heel degelijk ook dit gebeuren aantreffen dat de Here Zijn aangezicht verbergt in onheil, ook al wordt daar het woord zelfverberging als zodanig niet gebruikt. Nergens zien wij dat de Here Zich meer verborg dan

den hetzelfde, al constateren zij beiden dat er tijden zijn dat de feiten bewijzen dat God niet ingrijpt — en gewoon onrecht en dood haar werk laat doen, toch ligt er een heilsbreed verschil tussen hun beider woorden.

Bij de gelovige is dit een klacht, die overgaat in gebed — een gebed, dat de Here als het ware wakker roept — zoals de weduwe bij de onrechtvaardige rechter (Luc. 18).

Maar bij de goddeloze is het een houding, iets wat à priori **waar moet zijn**. Al zijn gedachten zijn: er is geen God, in de zin van: God kan me niets maken. Hij mag er niet zijn. Dit zien wij bij uitstek in de eerder gegeven citaten van Sartre. Wat voor de een een voorbijgaande pijn is — die hem in de grootste onrust brengt, is voor de ander juist zijn rustpunt, zijn geloof waar hij voor alles aan vast houdt. Daarom was mijn antwoord: Ja en neen!

Voor de ene groep van mensen van vandaag geeft de boodschap, dat er tijden zijn dat God Zich verbergt, geen hoop: het sluit niet bij hen aan: zij willen niet anders dan zélf koning zijn. God mag in hun leven geen realiteit worden anders zou hun leven ineens storten.

Maar voor de andere groep van mensen, die zoeken naar God — en dat met heel hun hart — voor hen is deze boodschap van de bijbel over God die Zich verbergt, een boodschap vol betekenis en hoop, nl. Gods zelfverberging is niet een noodlot. Ze heeft een oorzaak en ze heeft een doel. Het is een tijdelijk gebeuren. Terwijl ik in het begin dus nauw aansloot bij Buber's opvatting over God, die Zich verbergt, ligt hier toch juist het verschil.

Want Buber spreekt over Gods Zelfverberging haast als een noodlot. Hij citeert in „Twee wijzen van geloven” Kafka's uitspraak: wie gelooft, kan geen wonder beleven. D.w.z.: hij moet geen wending hier en nu verwachten en heeft geen invloed op de verduistering rond ons.

„Het belangrijkste in de geschiedenis van de mens zijn de op een ogenblik geschiedende, door tevoren onzichtbare en ongemerkte krachten bepaalde, wendingen... Er vindt iets in de diepte plaats, dat nog geen naam behoeft; morgen reeds kan het gebeuren, dat het een wenk van omhoog ontvangt, over de hoofden der aardse archonten heen. De verduistering van het Gods licht is geen uitdoven; morgen reeds kan wat tussen beide trad, geweken zijn...” (Godsverduistering, 141).

Zo eindigt M. Buber zijn boek over de zelfverberging Gods in onze tijd. Dat geeft ons tenslotte toch geen andere hoop dan de zeer vage aanduiding, dat wie weet morgen of in de verre toekomst God opnieuw een realiteit wil worden voor de moderne mens. Wie weet keert zich eens het lot... De mens heeft dat niet in de hand: We lezen hier geen woord van belofte — of ook: Geen oproep tot toewending. Vanhieruit mogen we zelfs vragen: zou het komen omdat Buber de God van Is-

raël scheidt van de God die zich in Christus heeft geopenbaard...?

Ik geloof dat op de twee bovengenoemde punten de bijbelse boodschap veel verder gaat dan Buber wil gaan.

Steeds weer wordt verkondigt: als de Here Zich verbergt, dan heeft dat een oorzaak of vaak ook vóór alles: een doel.

Bij die beide wilde ik nog een moment stilstaan.

1. een oorzaak. De lezen dat in Jes. 59 : 1, 2 als Israël lijdt in ballingschap onder Gods zelfverberging (Gods dadenloosheid zoals H. Kuitert zegt) en als het klaagt (:107) Wij wachten op licht en zie er is duisternis: op stralende helderheid en wandelen in dichte donkerte. Wij tasten als blinden langs de wand, als wie geen ogen hebben tasten wij: wij struikelen op de middag als in de schemering, wij zijn in de kracht van ons leven aan doden gelijk — een klacht die ons doet denken aan Kafka — dan heeft de profeet Jesaja voor dit volk juist vanuit de kennis van Gods zelfverberging maar één boodschap en dat is: Zie de hand des Heren is niet te kort om te verlossen en Zijn oor niet te onmachtig om te horen maar uw ongerechtigheden zijn het, die scheiding brengen tussen u en uw God en **uw zonden doen Zijn aangezicht voor u verborgen zijn**.

Er is een oorzaak: uw ongerechtigheden, en daarom ook een uitweg: bekering.

Voor de zoekenden en tastenden van vandaag is dat niet anders. God heeft Zijn aangezicht verborgen omdat de „verlichte” mens van onze tijd Hem buitensloot, al eeuwenlang nadacht — en plannen maakte — en wetenschap bedreef, met God tussen haken.

God wordt tussen haken gezet. Dat is het wat Israël deed vóór de ballingschap. Dan spreekt God door Jesaja: er zullen tijden komen, dat gij Mij zult zoeken en niet vinden. Dat God Zijn aangezicht verbergt. In die tijden zijn wij in de 20e eeuw aangekomen.

Maar dat is geen noodlot. Wie schuld belijdt en weerkeert vindt bij de Here een vriendelijk aangezicht.

Dat is een woord van hoop ook voor onze cultuur. God kan goede tijden geven ook aan een groep en een volk als zij zich Hem toewenden.

2. Gods zelfverberging heeft ook bedoeeling. Er zijn ook tijden, dat de Here Zich verbergt zonder oorzaak — juist bij gelovigen en toegewijde mensen. Zoals bij de dichter van Ps. 10, om ons te louteren, om ons geloof te beproeven.

Soms ook om ons volwassen gerijpte christenen te maken, die ook als er tijden zijn waarin de Here Zich verbergt, op Hem wachten — en intussen Zijn bevelen niet alleen overdenken maar ook doen. (Vgl. Markus 4 : 35-41.)

VROUWENCONTACTDAG 1972

De Commissie van de Vrouwencontactdag kampt, evenals de regering, met een tekort. Dat loopt wel niet in de miljarden, maar het ontbrekende bedrag is nog plm. f 500,—.

Was het aantal bezoekersters gelijk geweest aan dat van vorig jaar, dan zou de opbrengst voldoende geweest zijn om de kosten te dekken. Nu moet zij trachten dit tekort weg te werken.

Vriendelijk verzoekt zij, die van deze vergadering genoten hebben, een bijdrage te storten op giro nr. 159800 t.n.v. G. J. Lakerveld, Utrecht.

Bij voorbaat brengt zij u daarvoor dank.

F. Lakerveld-Vos

Stichting Bijzondere Leerstoelen voor Calvinistische Wijsbegeerte
Bureau aktieteam:
Amersfoort, Steven v. d. Hagenlaan 2

Wij zoeken in alle gemeenten/regio's van ons land iemand, die bereid is en de tijd heeft om tegen een goede

BIJVERDIENSTE

in haar/zijn vrije tijd, voornamelijk telefonisch, op te treden als onze

PROMOTOR

bij een nationale wervingsactie voor begunstigers, welke actie schriftelijk wordt voorbereid en ondersteund.

Hoewel het ideeële doel voorop moet staan, stellen wij een zeer redelijke vergoeding in het vooruitzicht.

Aanmeldingen met opgave van uw telefoonnummer aan bovenstaand adres.

SCHOOL MET DE BIJBEL LANGERAK - NIEUWPOORT

Het Bestuur
vraagt voor haar zesmannschool

een onderwijzer

van Geref. beginselen,

voor één van de middenklassen, in vaste dienst, bevoegd voor j en r.

Vrij nieuwe school - moderne leermiddelen - jong personeel. De school is een samenwerkings-school van Herv. (Geref.), Geref. (Vrijg.) en Christ. Geref. Langerak ligt aan de Lekdijk in de mooie Alblasserwaard. Er zijn goede busverbindingen met Utrecht en Rotterdam. Zij, die in mil. dienst moeten en zij, die hun minimum dienstplicht hebben vervuld, gelieven mee te solliciteren.

Inlichtingen en soll. bij het hoofd der school: H. de Wind, Nassaustraat 9, Langerak, tel. school 01843-529 - huis 01843-546.

WEZEP

Het bestuur der vereniging tot Stichting en Instandhouding van Scholen met de Bijbel voor Geref. Lager Onderwijs te Wezep zoekt

een onderwijzeres

voor klas 1

Gunstige trein- en busdienst (elk half uur).

Prettige samenwerking tussen Geref. vrijgem. buiten verband en Geref. synodaal.

Soll. te richten aan het hoofd der school E. van den Ham, Zuiderzeestraatweg 541, Wezep, tel. 05207-1237.

Redactieleden	Adres van de Redactie	Geref. Persvereniging „Opbouw”	Advertenties en druk	Abonnementenadministratie
Ds H. Amelink	Ds H. Amelink,	secr.-penningmeester:	Drukkerij	Rotterdamse Rijkweg
Drs H. de Jong	Waal 5, Langerak, Z.H.	W. Kaper,	„Steenbergen”,	174, Rotterdam-8
D. W. L. Milo	Tel. 0 1843 - 232	v. Lynden v. Sanden-	Slotlaan 220, Zeist.	
Prof. C. Veenhof		burglaan 16, Utrecht.	Tel. 0 3404 - 12452	
Ds G. Visee		Tel. 030711450.	Abonnementsprijs: f 20,— per jaar (bij vooruitbetaling)	
Drs H. E. S. Woldring		Giro 448367	Buitenland: Europa en zeepost f 30,— - Luchtpost f 50,—	